

Harde en zachte didactiek

De socioloog prof.dr. Jaap Dronkers heeft een kritisch boek gepubliceerd over de sociaal-democratische politiek gericht op het creëren van gelijke onderwijskansen: 'De ruggengraat van ongelijkheid'.¹ Eerder hield hij een mondelinge voordracht over hetzelfde onderwerp.² In De Volkskrant (10/10/2007, p.11) is een fragment uit het boek afgedrukt, onder de titel 'Foute aanpak ongelijkheid in onderwijs':³ Dronkers bespreekt vier fouten die Europese sociaal-democratische politici naar zijn oordeel sinds de Tweede Wereldoorlog hebben gemaakt in hun gelijkekansenbeleid.

De sociaal-democraten in de West-Europese landen zijn volgens hem in de volgende valkuilen getrapt:

1. Voorkeur voor 'zachte' didactische werkvormen
2. Verwaarlozing van vroege bekwaamheidsverschillen
3. Te zware nadruk op de middenschool
4. Te zware nadruk op financiële verschillen

Voordat men het boek gaat lezen, zou men een paar 'leerdoelen' kunnen formuleren: vragen die men wenst te kunnen beantwoorden als men het boek gelezen heeft. Ik stel de volgende vragen voor:

ad 1: Wat bedoelt Dronkers met 'zachte' didactische werkvormen en waarom is een grote nadruk op dergelijke werkvormen disfunctioneel voor het bestrijden van ongelijke kansen? Volgens zijn definitie leggen 'zachte' didactische werkvormen de nadruk op *de startniveaus en de ontplooiingsmogelijkheden van de individuele leerlingen*, terwijl in de 'harde' didactische werkvormen *de gewenste eindniveaus* centraal worden gesteld. Ik ben dan erg benieuwd naar Dronkers' definitie van didactische werkvormen. Volgens mijn privédefinitie heeft didactiek niet betrekking op de keuze van doelen maar op de keuze van middelen om gegeven doelen te bereiken. In Dronkers' definitie van 'zachte' werkvormen wordt inderdaad een middel aangeduid: men houde rekening met het startniveau en het leertempo van de leerling. Maar in zijn definitie van 'harde' werkvormen wordt geen enkel middel maar uitsluitend een doel vastgelegd: men trachte het gewenste eindniveau te bereiken. Dan rijst bij mij de vraag: moet 'mastery learning' tot de zachte of tot de harde werkvormen worden gerekend? Ik bedoel Blooms didactiek waarin men een gewenst eindniveau stapsgewijze bereikt, uitgaande van het startniveau en het leertempo van de leerling. In zijn mondelinge voordracht licht Dronkers toe dat hij met 'zachte' didactische werkvormen veeleer zo- iets als montessori-onderwijs bedoelt.

Ik denk dat Dronkers' tweedeling niet zozeer betrekking heeft op *didactische* keuzes, maar veeleer op de *doelen* die men met onderwijs tracht te bereiken. In het 'zachte' onderwijs heeft men wel richtingen voor ogen, maar geen vaste eindtermen. Men helpt de leerling in de goede richting maar men aanvaardt dat de ene leerling (gezien zijn of haar startniveau en leertempo) minder ver komt dan de andere. Of anders gezegd: in het 'zachte' onderwijs stelt men zich ten doel de talenten van de leerling optimaal te ontplooien, ongeacht het eindniveau dat zodoende bereikt wordt. In het 'harde' onderwijs daarentegen stelt men zich ten doel om iedere leerling naar dezelfde, vaste minimum-eindtermen te leiden.

Bij zo'n dichotomie kan ik me wel iets voorstellen. Ons huidige basisonderwijs zit op de 'zachte' pool van het continuüm: je mag je acht jaar lang ontplooien en dan zien we wel hoever je gekomen bent. Dronkers is, denk ik, van mening dat we meer naar de 'harde' pool moeten opschuiven: je krijgt geen diploma van de basisschool zolang je nog niet adequaat kunt lezen, schrijven en rekenen.

ad 2: Wat bedoelt Dronkers met vroege bekwaamheidsverschillen en waarom moeten politici daarop letten als als ze ongelijkheid-in-kansen willen bestrijden? De Volkskranttekst is niet zo makkelijk te doorgronden: het gaat over (a) *aangeboren* bekwaamheidsverschillen en (b) de invloed van de *pre-schoolse opvoeding* op schoolse ontplooiingsmogelijkheden. Volgens Dronkers hebben de politici beide factoren verwaarloosd en veronderstelden zij ten onrechte dat deze factoren gecompenseerd kunnen worden door het bieden van optimale ontplooiingsmogelijkheden *tijdens* de schoolloopbaan.

Ik kan dit verhaal niet volgen. Ja, factor (b) begrijp ik, als hij bedoelt dat de politici in het verleden te weinig oog hebben gehad voor de mogelijkheden die de samenleving heeft om de preschoolse opvoeding te verrijken via kinderopvang, taalcursussen voor ouders e.d. In zijn voordracht formuleert hij deze valkuil trouwens wat ruimer ('overestimation of importance of school socialization in comparison with family socialization'). Maar hoe zit het met factor (a)? Het lijkt erop dat Dronkers de politici aanwrijft dat ze tezeer geloofden dat iedereen alles kan leren als men hun maar voldoende tijd en gelegenheid geeft zichzelf te ontplooien. Ik ben dan benieuwd welke bewijzen Dronkers aandraagt voor het bestaan van dat politieke geloof en welke disfunctionele beleidslijnen daaruit volgens hem zijn voortgevloeid.

Of bedoelt Dronkers meer concreet dat politici in het verleden ten onrechte veronderstelden dat iedere leerling in staat is *het almaar uitdijende* basisschoolcurriculum *in zes (c.q. acht) jaar* te doorlopen?

Bedoelt hij dat politici onvoldoende onderkend hebben dat men in het curriculum voor kansarme leerlingen prioriteiten moet stellen opdat ze in elk geval de basisvaardigheden na zes (c.q. acht) jaar onder de knie hebben? Dat zou vroege differentiatie binnen het curriculum van de basisschool vereisen (of in elk geval een differentiatie in leertempo). In zijn mondelinge voordracht hekelt Dronkers het ontbreken van vroege differentiatie, maar ik weet niet of hij daarbij ook aan differentiatie tijdens de basisschool denkt.

ad 3: Waarom is een zware nadruk op de wenselijkheid van de middenschool een valkuil? En wat verstaat Dronkers dan onder een middenschool? Hij spreekt zowel van een middenschool als van een *ongedeelde* school, - een term die men kent van de ongedeelde brugperiode en het ongedeelde gymnasium. Dus in brede zin gaat het om een onderwijsorganisatie die leerlingen enigermate bij elkaar houdt, zodat ze pas in een laat stadium definitief hoeven te kiezen voor een bepaalde opleidingsstroom, of nog in een laat stadium zonder veel tijdverlies kunnen omzwaaien van de ene naar de andere opleidingsstroom, of zonder veel tijdverlies kunnen doorstromen van een lagere naar een hogere onderwijsstroom.

Maar het ziet ernaar uit dat Dronkers een veel smallere definitie van een middenschool op het oog heeft: een schooltype waarin iedere leerling wordt opgeleid tot dezelfde eindtermen op hetzelfde eindniveau. Met de keuze voor zo'n middenschool stort men zich volgens Dronkers in een levensgevaarlijke valkuil, want hij meent dat een vroegere differentiatie tussen algemeen voortgezet onderwijs en beroeps- onderwijs de voorkeur verdient. Maar ik ben dan benieuwd hoe Dronkers tegenover een ongedeelde school staat waarin leerlingen de mogelijkheid hebben een eigen vakkenpakket samen te stellen dat zowel algemene als beroepsgerichte vakken kan omvatten, en zowel 'regular' als 'honours' varianten van een vak. Wat vindt Dronkers van het internationale verwijt dat leerlingen in het Nederlandse onderwijsbestel te vroeg worden voorgesorteerd en wat vindt hij van de Nederlandse gewoonte om diagonale doorstromers laatdunkend als stapelaars te betitelen?

ad 4: Waarom is een zware nadruk op financiële verschillen een valkuil, waarom is die nadruk disfunctioneel voor het bestrijden van ongelijke kansen in het onderwijs? Ik zou zeggen: een noodzakelijke voorwaarde voor gelijke kansen is dat geldgebrek geen beletsel is om een voortgezette dagopleiding te volgen of, omgekeerd, dat tijdgebrek geen beletsel is om een deeltijdopleiding te volgen. Een valkuil zou zijn als politici zouden veronderstellen dat het creëren van een financieel vangnet niet alleen een noodzakelijke maar ook een voldoende voorwaarde voor gelijke kansen zou zijn. Maar is er iemand die dat beweert? Of bedoelt Dronkers te zeggen dat *andere* noodzakelijke voorwaarden buiten het gezichtsveld van de politici zijn gebleven of dat sociale wetenschappers te weinig hebben gedaan om de politici die voorwaarden onder ogen te brengen?

Men mag hopen dat het boek op deze vragen antwoord geeft. Maar er rijst nóg een vraag: wat bedoelt Dronkers eigenlijk met *gelijke kansen*? Het antwoord op deze vraag wordt urgent omdat Dronkers één concreet argument noemt waarom het streven naar compensatie van financiële verschillen een valkuil is. Dat streven heeft er volgens hem toe geleid dat leerlingen/studenten *ongeacht de draagkracht van de ouders* financiële steun krijgen, en dat rijke leerlingen/studenten dientengevolge te vaak een opleidingsniveau kiezen dat ze eigenlijk niet aankunnen. Waarom meent Dronkers dat dit afbreuk doet aan een beleid gericht op het creëren van gelijke kansen? Behoort een gelijkkekansenbeleid te voorkomen dat geprivilegeerden *te veel* kansen krijgen of mogen sociaal-democraten al tevreden zijn als niet-geprivilegeerden *niet te weinig* kansen krijgen om een volwaardige plaats in de samenleving te verwerven en hun talenten tot ontwikkeling te brengen?

In zijn mondelinge voordracht legt Dronkers overigens een iets ander accent: volgens hem was het gelijkkekansenbeleid effectiever geweest als men de spoeling onverdund had gelaten en de studiefinancieringspot dus geheel en al aan de kansarme leerlingen/studenten ten goede had laten komen. Ik vraag me dan wel af of Dronkers, wat de Nederlandse situatie betreft, ook de toenmalige kinderbijslag en de toenmalige IB- en VB-kinderaftrek in zijn plaatje heeft verwerkt.

Wes Holleman
weblog onderwijs 11-10-2007
www.onderwijsethiek.nl

¹ <http://www.wbs.nl/renderer.do/menuId/21915/clearState/true/sf/21915/returnPage/21915/itemId/424310/realItemId/424310/pageId/21965/instanceId/22000/>

² http://www.eui.eu/Personal/Dronkers/English/Educationbackboneinequalities_files/frame.htm

³ <http://www.volkskrant.nl/vk-online/20071010/public/pages/01011/articles/VOK-20071010-01011003.html>